

Интервю от серията „Изкуство в извънредно положение“

Лъчезар Бояджиев

Лъчезар Бояджиев е от най-известните съвременни български художници. В практиката си той се интересува от лични интерпретации на обществени процеси, от интеракцията между частно и публично, от градската визуалност и от света днес, разположен между утопията и дистопията. Неговата медия са инсталацията, фотографията, рисунката, обектът, текстът, видеото и перформативните лекции. Някои избрани изложби на автора са: индивидуалните „Лъчезар Бояджиев: Ремонт в света на образите. 1991-2019“, MOMus – Музей за съвременно изкуство, Солун (2020); „Уютни дистопии“, галерия Sariev Contemporary, Пловдив (2018); „Лъчезар Бояджиев. Sic transit media mundi /Настоящото е прекалено късо и доста тясно/“, СГХГ, София (ретроспектива) (2018); и груповите през 2019 „Машината за влияние“, Галерия „Никодим“, Букурещ; 2016-17 „Economize“, Музей „Лудвиг“, Будапеща и „Симптоми на обществото“, Гуангдонг (Гуангжоу) и Жежианг (Жежианг Шенг) Музеи за изкуство, Китай; през 2016 „Студен вятър от Балканите“, Музей „Пера“, Истанбул; „Ниско-бюджетни утопии“, Модерна галерия, Люблина; през 2015 „Грамматика на свободата“, Музей за съвременно изкуство „Гараж“, Москва и „Изкуство за промяна“, СГХГ, София; през 2014 „Несъгласие“, ЦСИ „Баня Старинна“, Пловдив; през 2013 „Икономика и изкуство“, МОСАК, Краков, Полша; през 2012 „Най-добрите времена, най-лошите времена“, 1-во биенале, Киев и „Окото само себе си никога не вижда“, 2-ро биенале, Екатеринбург, Русия; и през 2011 „Глобалното съвремие“, Център за изкуство и медии (ZKM), Карлсруе, Германия. Авторът е член-основател на ИСИ-София.

Благодаря за възможността да кажа някои неща по пет въпроса, зададени от Културния център на Софийския университет във връзка с пандемията и ситуацията на културата. Боя се, че няма да бъде системен, няма да бъде много логичен, но вероятно ще бъде по някакъв начин личен.

Първо да кажа, че не, културата не се оказва лукс в тези времена, в които всеки трябва да се спасява поединично или заедно със семейството си. Аз например прекарвам пандемията в една карантинна ситуация с 92-годишна майка като скачени съдове – ако тя се разболе, и аз се разболявам и обратното. Старая се да я предпазя. От друга страна, говори се, че социалистическото минало ни е дало няколко предпазни средства. Едно от тях е ваксината против туберкулоза (БЦЖ), която се предполага, че всеки, който е на моята рискова възраст, е получил в края на 50-те, 60-те, 70-те години. Аз съм имал три туберкулози, тази ваксина не ме е предпазила от онази болест, но може би ще ме предпази от тази... Проблемът е, че луксовите ситуации се представят пред нас в момента, в който можем да разберем разликата между това какво е лукс и какво не е лукс. В момента нямаме тази възможност.

Както нямаме възможност да избираме между различни видове тоталитаризъм, така нямаме възможност да избираме и между различни видове вируси. Когато преди години се задаваше въпросът какво е по-добре – да живееш при социалистическия тоталитаризъм от сталинистки тип или при Хитлеровия тоталитаризъм, нацизма – аз си мислех, че това е погрешно задаване на въпроса. Защото предполага живот, предполага презумпцията за избор, а тази презумпция в тоталитаризма не е дадена. Правилният въпрос е как е по-достойно да умреш, с какъв вид жертва е по-достойно да се идентифицираш – жертвата, която е в концентрационния лагер на нацизма, или жертвата, която е в концентрационния лагер на сталинизма. И аз нямам отговор. Но важното за мен от човешка гледна точка е да се идентифицирам с жертвата, защото всяка презумпция, че имаш избор в такава ситуация, те поставя от другата страна...

И по тази причина въобще не ме занимава въпросът дали в днешната ситуация изкуството е лукс, или не е лукс. Аз се старая да свърша своята работа така както я виждам, в своята къща-ателие („къщ-елие“, мой термин :), дотолкова, доколкото може, и във връзка със съвременната ситуация. Например мисловно ходя в различни градове, в които съм живял, за някои от тях правя рисунки. Това, което виждате зад мен, е рисунка, свързана с град Ню Йорк, в частност Манхатън, прожекция, която използвам, за да направя една рисунка.

Защо казвам Манхатън и защо Ню Йорк е важен за мен точно в този момент? Ами защото това не е първата фатална епидемия, първият фатален вирус в моя живот, който предизвика невероятно чувство за страх – за мен, за моите близки, за всяка стъпка, която правя, за физическата дистанция, социалната дистанция. Онова нещо, което научих в началото на 80-те години и най-вече в средата на 80-те, когато имах щастието да живея в Ню Йорк, е, че важното е „дистанцираната физическост“ (отново май си термин :). Как е възможно да поддържаш физически контакт със своите близки някак си дистанцирано, някак си със съзнание, че рискуваш и техния живот, и своя живот, ако не внимаваш? Говоря за 80-те години и епидемията от СПИН. Не че мен особено ме е застрашавал, просто бях в Ню Йорк в момента, в който се разчу за нея и тя започна да дава първите жертви. Тогава имаше различни ситуации. Например 86-а година с бившата ми съпруга за пореден път бяхме в Ню Йорк, привилегировани, разбира се, и през деня аз работех

различни физически дейности, за да изкарвам някакви, макар и малки средства, а вечер ходихме по дискотеките и танцувахме като за последно. Защото нашите приятели художници вече умираха. И не само художниците.

Музиката, на която танцувахме, беше от 80-те. Тя все още е много популярна по дискотеките. Една от основните мелодии на това време беше на Cindy Lauper и тя гласеше *Money changes everything* – „Парите променят всичко“. Ако си спомняте – през 80-те години се породи и рейгънизъмът, и тачъризъмът, и идеологията на неолиберализма. И действително парите промениха всичко – не за всички, но в целия свят. Това, на което сега обираме плодовете, е точно нещо, което започна през 80-те. Парите, които доведоха до глобализация, експанзия, до изтикване на природата в някакъв задънен ъгъл, до много близка връзка между неподозирани кътчета на природата с човешките същества и в крайна сметка до ситуацията, при която вируси, които до този момент са си живеели непонятно къде, изведнъж се прехвърлят върху хората – и сега ние говорим за коронавирус, Covid-19 и т.н. А мантрата, която повтаряме, е, че вирусът променя всичко; че би трябвало да промени всичко – нашето отношение към себе си, към другите, към света, към някакви извънземни същности, към бъдещето. Някои други теоретици пък твърдят, че в момента преживяваме първата планетарна криза на антропоцена, т.е. нещата са толкова глобални, че трябва да се намери някакъв глобален изход.

Според някои този изход е в дигиталното. След като не можем да общуваме физически, общуваме през видеа, прожекции, Фейсбук статуси, всякакви различни видове кореспонденция през Фейсбук, Инстаграм и т.н. Това е илюзия. Илюзия е да се предполага, че дигиталното може да подмени физическото, естественото, природното, човешко общуване, независимо дали става дума за изкуство, за наука, политика, избори. Защо? Защото днешната криза е резултат на един вид изтикване на природата и нейните ресурси в задънена улица – в момента, в който тези ресурси се изчерпят, няма да има електричество. Ако не намерим някакъв друг начин да измислим електричество или да дигитализираме биологическите си клетки, да ги телепортираме, по някакъв начин да ги сканираме и да съществуваме изцяло в друго измерение, то тогава в един момент ще се стигне до невъзможност да се произвежда електричество. И тогава няма да има дигитален свят, няма да има компютри, няма да има прожекции, няма да има това, което в момента вие виждате на този екран, и това, чрез което аз ви говоря.

Илюзията за дигиталното като заместител на физическото е илюзия, която вече сме преживявали в края на 90-те години. Поне аз като художник съм я преживял в края на 90-те. Тогава, между 97-а – 99-а година, бях част от едни групи, които се надяваха, че дигиталният свят, интернет в зачатъка си, дискуссионните групи по имейл ще могат да преодолеят властовите структури в реалния художествен живот. Но не успяха. В момента, в който заваляха бомбите над Белград, а от друга страна, Сръбската армия атакуваше Косово, ние в групата, наречена „B2_Синдикат Изток“, си седяхме пред компютрите вкъщи, аз в частност в София, и получавахме съобщения от наши приятели, които седяха под бомби тук или под куршуми там. Оказа се, че дигиталното не служи за нищо. Не може да реши проблемите на физическия свят. Това беше краят на първия етап на вярата, че дигиталното по някакъв начин ще спаси света. Макар в този случай преди 20 години да ставаше въпрос само за света на изкуството.

Аз мисля, че тази криза в момента ще доведе до края на Фейсбук. И в някакъв смисъл намирам основания за това свое наблюдение във факта, че ще изчезнат т.нар.

демотиватори, както Явор Гърдев ги нарича, аз ги наричам дементори – онези, които спекулират с дефектите в реалния свят, за да вадят хляб, културен капитал, символен капитал във Фейсбук, в дигиталния свят. В момента, в който границата между тези два свята започва ясно да се усеща в живота на всеки един човек, чрез кожата му, тогава вече няма да бъде възможно да има онлайн хейт. Може да има, но няма да има никакво значение.

Моят конкретен пример за това е, че още в началото на извънредното положение в България, т.е. в момента, в който ние започнахме да живеем в обстоятелство на карантина, различни колеги започнаха да се обединяват във Фейсбук под групите „Визуални изкуства - Извънредно положение“, „Вирус“ и пр. и да основават своите действия не на хейт, не на разликите между таланта, възрастта, пола, художествените убеждения на един или друг, а въз основа на някакви неща за обединение, за солидаризиране, които в миналото бихме нарекли профсъюзни, а сега просто ги наричаме такива, които касаят и засягат живота на всеки един от т.нар. независими сектори. Т.е. всеки един, който приоритизира творчеството си, независимо в каква сфера, пред правенето на пари. Въпреки че правенето на пари е, разбира се, неизбежна „беля“. Колежки като Владия Михайлова и Виктория Драганова с помощта на много други свестни колеги започнаха да се самоорганизируют, за да направят една платформа, която да се бори за „естествените права“ на онези хора, които работят в сферата на изкуството и културата. „Естествени права“, защото тези хора са граждани на тази държава, дори и да не плащат данъци, дори и да работят донякъде в сферата на символната икономика. Все едно, част сме от икономиката на тази държава, от обмена на услуги между хората в тази държава. Част от тези услуги са дърводелство, бои, грундове, печатна продукция и също така изкуство – театър, музика, книги, печат, преводи, всички тези дейности, които са материално-технически дейности, без които не би могло да съществува нито едно произведение на изкуството. Така че преди да стигнем до въпроса лукс ли е изкуството, в тази или в която и да било друга ситуация ние трябва да си дадем сметка, че онзи, който иска да направи нещо в изкуството, го прави с цената на своя талант, знания, умения, образование, време, дори на жертва за сметка на членовете на семейството си – за да направи един творчески продукт, който да сподели с другите хора, независимо от това дали те го харесват или не го харесват. Това е също толкова икономическа дейност, колкото и всяка една друга в тази страна.

Какво да кажа още? За страха и смелостта. Да, много ме е страх. Страх ме беше и преди, но това е животът.